

GEÇ DÖNEM (IV.- V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Tilla Deniz BAYKUZU*

Özet

Para, tarihteki bütün toplumların değişmez bir değişim aracıdır. Diğer eski topluluklar gibi Türkler de eski dönemlerde önceleri takas sistemini kullanmışlardır. Bunun için en önemli takas maddesi samur gibi kürkü değerli hayvanların derileri olmuştur. Asya Hun Devleti kurulduğunda ise Çin’le yapılan anlaşmalar sonucunda Çin’den vergi karşılığında alınan ipekli kumaşlar para olarak kullanılmış olmalıdır.

İslamiyet öncesi Türk devletlerine ait en eski paraların Türkişler tarafından kestirildiğini ele geçen paralardan öğrenmiş bulunmaktayız. Bunun hemen arkasından henüz az da olsa Goktürklere ait runik harfli paralar da bulunmuştur. Fakat yaptığımız çalışmalar sonucunda tespit ettiğimiz geç dönem Hun paraları Türklerde sikke kestirmenin bilinen dört yüzyıl daha erken dönemlerde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma İslamiyet Öncesi Türk numismatiğinde Hun paraları açısından ele alınan ilk örnektir.

Anahtar kelimeler: Hsiung-nu, Hsia, Kuzey Liang, Sonraki Chao, İlk Chao, Sikke, Wu-chu Ch’ien, Pan liang.

Bilindiği üzere Türk tarihi içerisinde en erken sikke örneklerine İslamiyet öncesinde rastlanmaktadır. Bunların bilinen ilk örnekleri Hindistan’da yaşamış olan Akhun Devleti’ne ait paralardır ve şekil itibarıyla oldukça hayranlık

* Yard. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; realhuns@hotmail.com.

uyandıracak güzelliğe sahiptir. Akhunlardan sonra az sayıda Göktürk Devleti'nin paralarına rastlamaktayız. Daha sonraki dönemlerde özellikle Türgişler ve Hazarlar'a ait çok sayıda para da bulunmuştur. Ancak bu bilgilere sahip olunmasına rağmen "Türkiye'de İslamiyet Öncesi Türk Paraları" konusu çok işlenmiş bir konu değildir. Hüseyin Namık Orkun'un 1935 yılında yazdığı "Eski Türklerde Para"¹ adlı makalesinden sonra günümüze kadar çok az sayıda çalışmalar yapılmıştır². Son zamanlarda bu açığı kapatmak için Osman Fikri Sertkaya hocamız tarafından çok önemli bir eser kaleme alınmış ve bu eserde konuyla ilgili çeşitli makaleler toplanmıştır³.

2003 yılında bitirdiğim doktora tezimi yazarken araştırdığım IV. yüzyılda Çin'de kurulan iki Hun devletinden biri olan Sonraki Chao Devleti'yle (319-352) ilgili çok yönlü incelemelerimde internetteki bir koleksiyoner sitesinde bu Hun Devleti'ne ait bir para olduğunu farkettim. 319 yılına tarihlenen bu paranın varlığı, Türk tarihinin bir bilinenini daha değiştirecek kadar önemliydi. Ancak daha sonraki yıllarda yaptığım araştırmalar sonunda hem rastladığım paraların sayısının çoğalmasa, hem de bir diğer Hun devleti olan Büyük Hsia Devleti'nin (407-431) de parasına da tesadüf etmem sonucunda konuyla ilgili makale yazmaya karar verdim.

Büyük Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Çin topraklarının kuzeyindeki bozkırlarda Çin'e bağımlı olarak yaşayan Güney Hunlarının torunları, IV. yüzyılın hemen başlarında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bir buçuk asır içerisinde aslı Çin topraklarını idare eden Hunlar burada birbiri ardına dört devlet kurmuşlardır. Han (İlk Chao- 304-329), Sonraki Chao (319-352), Büyük Hsia (407-425) ve Kuzey Liang (397-439) adlı bu Hun Devletleri

¹ Hüseyin Namık Orkun, "Eski Türklerde Para", *Türk Hukuku Tarihi, Araştırmalar ve Düşünceler Belgeler*, Ankara 1935, s. 39-43; *Bilim ve Ütopya*, Sayı 128, Şubat 2005, s. 45-46.

² Bkz. Osman F. Sertkaya, "Göktürklerin Runik Harfli Paraları", *Orkun*, s. 88. Haziran 2005; Osman F. Sertkaya, "Eski Uygur Sikkeleri Üzerine", *Orkun*, Temmuz 2005; Osman F. Sertkaya, "Uygurların Uygur Harfli Sikkeleri", *Orkun* 88, Haziran 2005, s. 24-25; Hüseyin Salman, *Türgişler*, Ankara 1998; Oğuz Tekin, "Başlangıcından Türkiye Cumhuriyetine Kadar Türk Devletlerinin Sikkeleri", *Türkler*, Genel Türk Tarihi, III, Ankara 2002, s. 517-534.

³ Bkz. Osman F. Sertkaya- Rysbek Alimov, *Eski Türklerde (Göktürklerde, Uygurlarda, Türgişlerde) Para*, İstanbul 2006.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Çin topraklarında hüküm sürdüğü için Çin para basımını eski haliyle devam ettirmişler ama bir takım yenilikler de getirmişlerdir. Bu yüzden sikkeler tipik Çin sikkeleri görünümündedir. O halde bu sikkeleri yorumlayabilmek için eski Çin paralarının gelişim tarihine yani Çin numismatiğine kısaca göz atmak gereklidir.

Çin topraklarında tarihin erken dönemlerinde insanlar deniz kabuklarını para olarak kullanmışlardır. Fakat gerçek deniz kabuklarının sayısı çok fazla olmadığından kaplumbağa kabukları, yumuşak işlenilebilir taşlar veya kemiklere istiridye kabuğu şekli verilmiş ve bu nesnelere para olarak kullanılmıştır⁴. Nihayetinde Shang Hanedanlığı'nın (M.Ö.1450-M.Ö. 1050)⁵ geç dönemlerinde bakır dökme yöntemiyle bakır istiridye kabukları basılmıştır⁶. Çinli bilim adamları M.Ö. XIV-M.Ö. XI. yüzyıllara ait mezarlardan çıkan bu bakır istiridye kabuklarının dünyanın en eski paraları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Batılıların ileri sürdüğü teze göre ilk para Anadolu'da hüküm süren Lidyalılara aittir ve M.Ö. VII. yüzyıla tarihlenmektedir⁷. Oysa Çin'deki bu paraların tarihi Lidya paralarından birkaç yüzyıl daha erken gözükmektedir⁸. Dünyanın ilk sikkesinin kime ait olduğunun tartışmasını numismatlara bırakalım ve Çin paralarının gelişimine kısaca bir göz atalım.

⁴ Çin'in güneyinde Yunan eyaletinde deniz kabuğunun para yerine kullanımı M.S. XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir.

⁵ 商

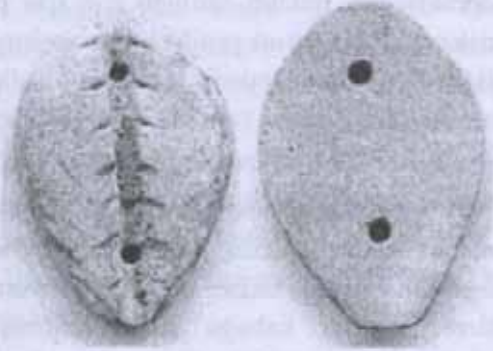
⁶ Shang Hanedanlığı Döneminde paranın değeri metal değerleri ile ölçüldüğünden ihtiyaç duyulduğunda bronz kaplar eritilmek suretiyle para basılırdı. Piyasada para çok olunca kıymeti düştüğünden fazlası eritilir ve bronz kap yapımında kullanılırdı. Bu döngü hep böyle devam etmiş bu yüzden bronz kaplar gündelik kap olarak kullanılmamışlardır. Çin'de porselenin erken dönemlerde icat edilmesinin sebepleri bu kap ihtiyacından ortaya çıktığı da söylenmektedir. W. Eberhard., *Çin Tarihi*, Ankara 1987, s. 28.

⁷ Oğuz Tekin, *Antik Numismatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*, İstanbul 1992, s. 9.

⁸ J-Y. Yang, *Chung-kuo Wen-hua Shih Tse-tien*, Shang-hai 1986, s. 281.

Deniz kabuğu parası

Deniz kabuğu şekli verilmiş kemik para

Resim 1: Çin paralarının gelişimi

Pu-pi (Kumaş para) 布幣

Pupi, Savaşan Devletler döneminde (M.Ö.480-M.Ö.256)⁹ basılmış bir tür bakır paranın adıdır. Bu para sadece üç bölgede geçerliydi. Şekli küreğe benzediği ve bu küreğe eski Çinliler "po" dedikleri için "Po-pi" yani "kürek para" anlamına gelirdi. Ancak paraya şimdiki söylediğimiz ismini veren "pu" kelimesi ise "kumaş" anlamındadır. Eskiden "po" olarak okunduğu için zamanla kürek anlamına gelen "po" karakteri ile kumaş anlamına gelen "pu" karakteri

⁹ 戰國時代

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

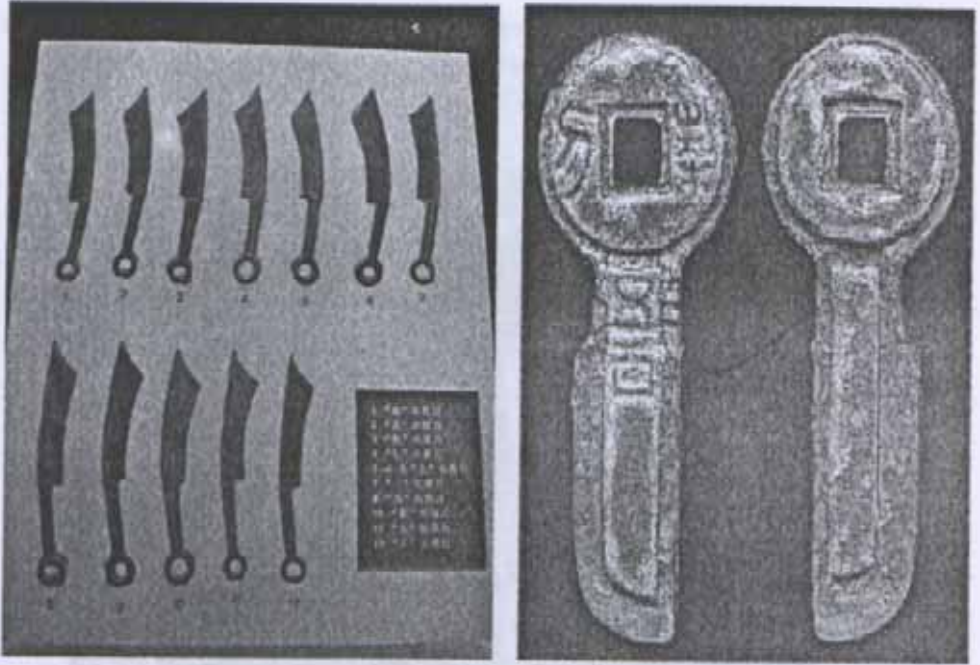
yer değiştirmiştir. Anlam itibarıyla değil, ses benzerliğinden dolayı zamanla bu şekilde yazılmış ve tarihte böyle yer etmiştir.

Resim 2: Pu-pi (Kumaş para)

Tao-pi (Bıçak para) 刀幣

Bıçak üretim aleti olduğundan ilk sikkelerin bazıları bu şekildedir. Sikkeler, çok çeşitli bıçak şekillerinde yapılmıştır. Savaşan Devletler döneminde Yan, Chao ve Ch'i gibi ülkelerde kullanılmıştır. Ch'in Hanedanlığı'nın (M.Ö. 221-M.Ö. 207)¹⁰ kurulmasıyla beraber bu tür paralar kullanılmamıştır. Han Hanedanlığı ikiye ayrıldığı sırada başa geçen imparator Wang Mang (M.Ö. 25) zamanında Tao-pi (Bıçak Para) yeniden kullanıma sunulmuş ama bu kullanım fazla uzun sürmemiştir.

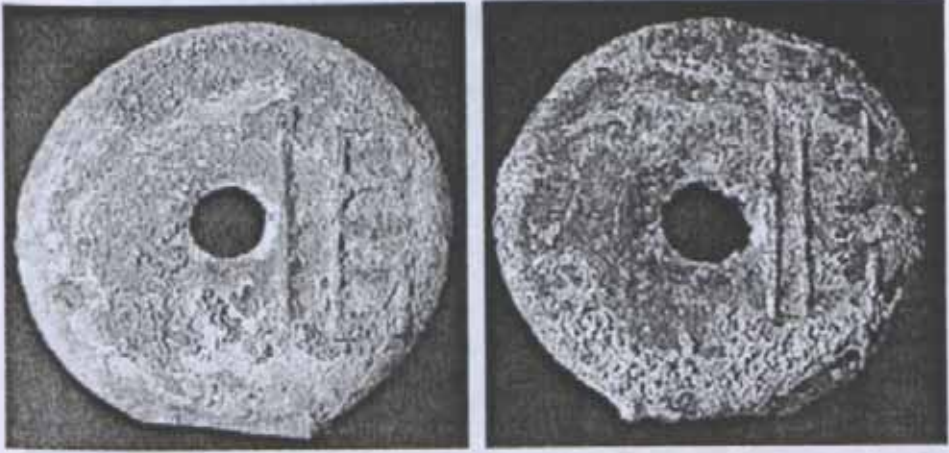

Resim 3: Liaoning eyaleti müzesindeki bıçak paralar¹¹

Huan Ch'ien (Yuvarlak para) 環錢

Bu sikkelere "Yuvarlak Altın" adı da verilir. Çin'in ilk yuvarlak parasıdır. Savaşan Devletler dönemi ortalarında basılmıştır. Ortası yuvarlak deliktir. Genellikle üzerinde tek ya da altı kadar Çince karakter bulunur. Taşıma kolaylığından dolayı genellikle bu yuvarlak paralar tercih edilmiştir.

¹¹ Liaoning Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencim Gökçe Balcı'ya fotoğrafı temin ettiği için teşekkür ederim.

Resim 4: Huan Ch'ien (Yuvarlak para).

Pan Liang 半兩

Eski bakır paralardan biridir. Üzerinde "Pan Liang" yazan iki karakter vardır. Bu "Yarım Liang" anlamına gelir. Liang bir ağırlık birimi adıdır ve 1 Liang¹² 50 grama denk gelir. Yani paranın adı onun 25 gr. olduğunu göstermektedir. Savaşan devletlerin sonunda Ch'in Devleti diğer altı devleti ele geçirmiş, Çin topraklarını birleştirerek Ch'ing Hanedanlığı'nı kurmuştur. Bu devletin kurucusu olan ünlü imparator Ch'in Shih-huang (M.Ö.221-M.Ö.210)¹³ o güne kadar süregelen farklı devletlerde farklı para basımını durdurmuş, tek şekil haline getirmiş, ağırlıklarını standartlaştırmıştır. Altın paralara "Shang-pi"¹⁴, bakır paralara ise "Hsia-pi"¹⁵ adını vermiş ve bunu kanunlaştırmıştır. Bakır paraların üzerinde ağırlığı yazıldığı için bu paralar "Pan Liang" yani "Yarım Liang" olarak anılmıştır. Hanedanlık değişse de birkaç yüzyıl bu paralar kullanılmış ve ağırlığı zamanla gerçek ağırlığının neredeyse üçte birine kadar inmiştir. Fakat ağırlığı değişmesine rağmen ismi aynı kalmıştır.

¹² 1 Liang: 24 chu (50 gram), 0.5 Liang : 12 chu (25gr.).

¹³ 秦始皇

¹⁴ 上幣

¹⁵ 下幣

Resim 5: Pan Liang parasına bir örnek¹⁶.

Wu-chu Ch'ien (Beş Chu Parası) 五銖錢

Yuvarlak, kare delikli, dışında bir hat çizgisi olan bakır paraya verilen addır. Beş chu ağırlığında olduğunu belirtmek için üzerine bu iki karakter yazılırdı. Bu yüzden bu adla anılmıştır. M.Ö. 118 yılından Sui Hanedanlığı'na (M.S. 580-618)¹⁷ kadar geçen 700 yıl gibi uzun bir süre kullanılmıştır. Ancak bazen daha hafif ya da ağır, büyük ya da küçük olarak basılmıştır. T'ang Dönemi'nde (618-907)¹⁸ 621 yılında basımı durdurulmuş olmasına rağmen halk arasında uzun zaman varlığını korumuştur. Çin tarihinin en uzun kullanılan parasıdır.

¹⁶ <http://www.anythinganywhere.com/commerce/coins/coinpics/chin-banliang-9.jpg> 01-05-2006.

¹⁷ 隋

¹⁸ 唐

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Resim 6: Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S.220) dönemi Wu-chu Ch'ien'e bir örnek¹⁹.

K'ai-yuan T'ung-pao 開元通寶

T'ang Hanedanlığı imparatoru "Kao-tzu Wu-te dördüncü yılında"²⁰ yani 621 de "Wu-chu"paralarının basımı durdurulmuştur. Bu tarihten itibaren paraların adı ağırlığıyla değil, "pao", "T'ung-pao" veya "Yuan-pao" isimleriyle adlandırılmıştır.

Resim 7: K'ai-yuan T'ung-pao.

¹⁹ <http://www.anythinganywhere.com/commerce/coins/coinpics/chin-s257.jpg> 01-05-2006.

²⁰ 高祖武德

Nien-hao Ch'ien (Yıl yazılı para) 年號錢

Bu dönemden önce Çin paraları hep ağırlığı ile anılmıştır. Ancak bu tür paraların üzerinde artık saltanat döneminin adı yazılmakta yani tarih verilmektedir. Bu tip sikkelerin en eski örneklerinden biri On Altı Devlet Dönemi (M.S. 304-439)²¹ devletlerinden iki Hun devleti (Sonraki Chao, 319-352 ve Büyük Hsia, 407-423) sikkeleri dışında bir de Han Devleti'nde (338-343) görülmektedir. Daha sonra Güneydeki Sung (420-478)²² ve Tabgaç Devletleri (386-550)²³ de sikkelere yıl yazdırmışlardır. Çin tarihinde bu tarihten itibaren basılan bütün paralar yıl yazılı paralardır.

Fang k'ung parası 方空

Antik Çin paralarının içerisinde önemli bir yer tutan sikke şeklidir. Sikkenin dışı yuvarlak, ortası ise kare şeklinde deliklidir. Bu şekildeki ilk paralar Savaşan Devletler döneminin son yıllarında ortaya çıkmıştır. M.Ö. 3. yüzyılda Ch'in imparatoru Ch'ing Shih Huang, Çin topraklarını birleştirince tüm paraları tek tip yapmış ve buna da "Pan Liang" sikke yani "yarım liang"lık sikke adını vermişti. Yarım liang paralarının şekli ise kare delikli sikke şeklindedir. Bundan böyle Çin tarihinde sikkeler hep bu şekilde yani kare delikli olarak basılmıştır.

Bazı bilim adamlarına göre paraya bu şekil, eski insanların inanışları doğrultusunda verilmiştir. Buna göre Çinliler göğün yuvarlak, yerin köşeli olduğuna inandıkları için paranın dışı daire, içi ise kare deliklidir. Paranın yazıları genellikle dört karakterli olur ve önce üst, sonra alt, daha sonra sağ ve sol yazılır. Ancak bazıları ise saat yönünde yazılır ve okunurlar. Bronz ve demirden yapılmış delikli paralar Çin paralarının batı sikkelerinden farkını oluşturur. Batı sikkeleri genellikle gümüş ve altından olup delikleri bulunmaz.

²¹ 十六國時代

²² 宋

²³ 北魏

Ayrıca Çin numismatiğinde paranın yuvarlak kısmına "Jou"²⁴ yani "et", delikli kısmına "hao"²⁵ denir. Arka yüzüne "man"²⁶ ön yüzüne ise "wen"²⁷ yani "yazı" denilmektedir²⁸.

Çin sikkeleri hakkında verdiğimiz genel bilgilerden sonra bu iki Hun devletinin siyasi tarihlerini kısaca hatırlayalım.

Sonraki Chao Devleti (M.S. 319-M.S. 352) (後趙)

Gençlik yıllarında İlk Chao Devleti'nin önemli ve kuvvetli bir generali olan Shih Lo, Hunların asil olmayan bir boyuna mensuptu. Hatta gençliğinde Çinliler tarafından kabilesinin birçok üyesiyle köle olarak satılmıştı. Ancak güçlü kişiliği onu zaman içerisinde çok önemli mevkilere kadar yükseltmiş, hatta İlk Chao devletinin en kuvvetli komutanı haline gelmişti. Ancak İlk Chao Devleti 319 yılında içine düştüğü sıkıntılı bir dönemden zor çıkmış, silah arkadaşı Liu Yao yeni "Hun ch'an-yüsü" seçilerek devletin başına getirilmesini hazmedememiş, onun devlet politikasının Çinlileşmekle bir olduğunu ileri sürerek devlet otoritesine karşı gelmiştir. Yöneticisi olduğu kuzey topraklarında Sonraki Chao adı verilen yeni bir devlet kuran Shih Lo, devlet merkezini Hsiang-kou şehri yaptı. Gücünü giderek arttıran bu yeni Hun devleti, sağlam tarım politikası, adil yeni hukuk sistemi ve bu bölgede yaşayan Çinli aydın kesimin ve çiftçilerin istihdam edilmesi ile yerini sağlamlaştırdı. 329 yılında rakibi İlk Chao Devleti'ni büyük bir savaş sonucunda yenilgiye uğratarak yıktı ve topraklarını ele geçirdi. Bundan sonra bütün Kuzey Çin topraklarını yavaş yavaş alarak bu bölgede rakipsiz bir güç haline geldi.

Çin hanedanlıklarının uzun zamandır Konfüçyüsçülüğe karşı buldukları "yabancıların dini" olan Budhizm artık "yabancı" hakimiyetine girmiş olan Çin topraklarında Hunların teşvikiyle olağanüstü bir hızla yayılmaya başlamış, hatta 330 yılında Shih Lo, Budhizmi resmi din olarak kabul etmiştir.

²⁴ 肉

²⁵ 好

²⁶ 幕

²⁷ 文

²⁸ Yang J-Y., Chung-kuo Wen-hua Shih Tse-tien, 1986, Shang-hai, s. 279-284.

Shih Lo 333 yılında ölünce yerine geçen oğlu Shih Hung, bir süre sonra Shih Lo'nun amcasının oğlu Shih Hu tarafından öldürüldü. Tahta geçen Shih Hu, güçlü bir hükümdar, zevke ve şaşaaya düşkün bir insandı. Başkentlerini ve ünlü Ch'ang-an ve Lo-yang şehirlerini saraylar ve köşklere donattı. Bilim adamlarını korudu ve onları ilginç projeler yapmaları için destekledi. Eğitime önem verildi. Devletin kurulduğu yıl olan 319 yılında ilkokul ve üniversite kurulmuştu. Geçen yıllar içerisinde üniversitelerde yetiştirilen öğrencilerin sayısı arttırıldı.

Bu ilginç hükümdar dünyada ilk kez kadınlardan kurulu resmi bir muhafız ordusu kurdu. Bir tümen olan kadın ordusunun bin kadarı (bir alay) saray içerisinde imparatorun yazı işleri ve özel korumasını üstlenmişlerdi. Binicilik, okçuluk, kılıç derslerinin yanısıra müzik ve tarih gibi derslerle de eğitiliyorlardı.

335 yılında tahta geçen Shih Hu ve oğulları artık gücünü ispatlamış devletleri sayesinde çok olağanüstü zorluklar yaşamadılar. Ancak bir süre sonra oğullarının birbirleriyle yarışmasına zevke düşmeleri, birbirlerini kıskanmaları sonucunda hanedanda birçok komplolar, entrikalar yaşanmaya başladı. Shih Hu, evlatları arasındaki sorunları çözmek için kendine bile zor gelen cezalandırma yöntemleri denediyse de bu çirkin durumu kontrol altına alamadı. 349 yılında ölen Shih Hu'nun yerine liderlik özellikleri zayıf oğullarından biri geçti. Hamisi olan general Shih Min, Shih Hu'nun Çin asıllı evlatlığı idi. Orduyu elinde tutan bu general bir süre sonra kendini Sonraki Chao Devleti'nin imparatoru ilan etti ve bir günde binlerce Hunu öldürerek bir Hun katliamı yaptı. Böylece ele geçirdiği devleti daha sonra Çinlilere bağladığını ilan etti.

Sonraki Chao Devleti kurucusu Shih Lo, devletin başına geçtiği ilk yıl (319) para bastırmaya başlamıştır. Çin hanedan yıllıklarından biri olan Chin Shu²⁹ da çok açık bir şekilde Hun lideri Shih Lo'nun para kestirdiğini ifade eden şu cümle yer almaktadır:

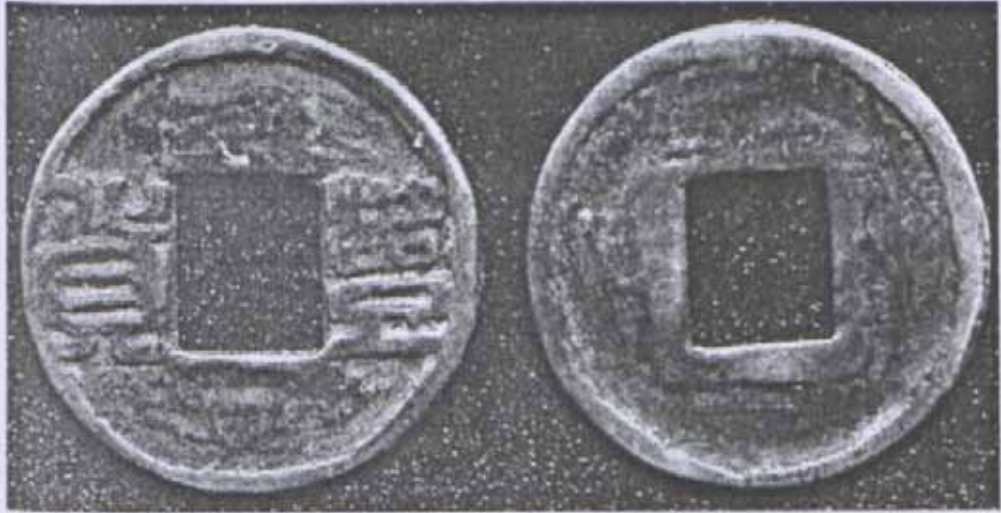
“.... 鑄豐貨錢” (“....., Feng-huo parasını kestirdi.”)

²⁹ Chin Shu (Chin Hanedanlığı Yıllığı), 104, Ek kayıtlar 4, Shih-lo Biyografisi A, s. 2729, (Ting-wen Shu -chü Yayınevi 1987 baskısı) Taipei.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Shih-Lo, devleti kurduğu zaman Han³⁰ ve Chin³¹ gibi Çin hanedanlıklarında kullanılan "wu chu" sikkeleri şeklinde, "bereketli para" anlamına gelen "Feng huo"³² paralarını bastırdı.

Bu paraların günümüze çok az sayıda gelmiş olması Shih-Lo'nun kurduğu bu parlak devletin ömrünün kısa sürmüş olmasındandır.

Resim 8: Feng-huo parası I.

Ön yüzü : Çince Li-shu stili hat yazısı ile "Feng huo" (豐貨) yazılıdır. Yazı nispeten nettir.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 319-333

Materyal : Bronz

30

漢

31

晉

32

豐貨

TİLLA DENİZ BAYKUZU

Resim 9: Feng-huo parası II.

Ön yüzü : Çince "Feng-huo" yazmakta. Yazı Li-shu stili yazılmıştır. yazılar oldukça net gözükmektedir.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 319-333

Materyal : Bronz

Ağırlık : 3,6 gr

Çapı : 24,3 mm

Resim 10: Feng-huo parası III.

Ön yüzü : Çince "Feng-huo" yazmaktadır. Yazı net olarak okunmaktadır ama resmin görüntü kalitesi düşüktür.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 319

Materyal : Bronz

Çapı : 26 mm.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Resim 11: Feng-huo parası IV.

Ön yüzü : Çiçe "Feng-huo" yazmaktadır. Yazı oldukça iyi durumda olmasına rağmen paranın yüzeyi eskidir.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 319

Materyal : Bronz³³

Ağırlık : 3.4 gr.

Çapı : 27 mm.

Resim 12: Feng-huo parası V.

Ön yüzü : Çiçe "Feng-huo" yazmaktadır. Yazı net olarak okunmaktadır.

Arka yüzü : Boş

Materyal : Bronz

Tarih : 319-333

Ağırlık : 1.7gr

Çapı : 2.4 mm.

³³ <http://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=22303> 06-03-2006.

Resim 13: Feng-huo parası VI ve VII.

Sağdaki sikke

Ön yüzü : Çince "Feng Huo" yazısı oldukça net ve estetikdir.

Arka yüzü : Boştur

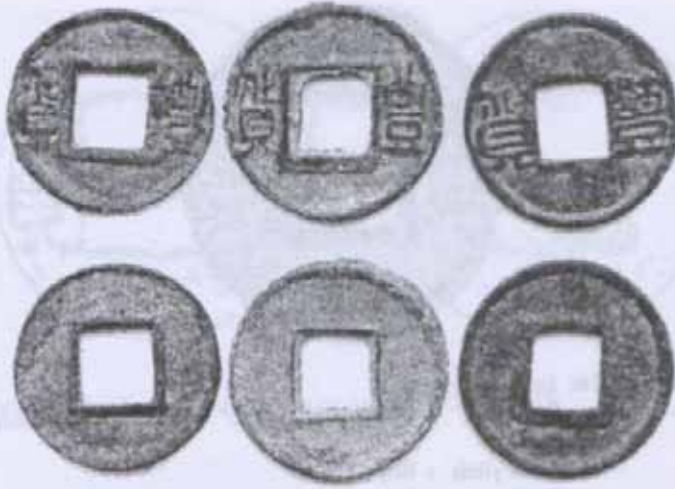
Soldaki sikke

Ön yüzü : Yazı sağdaki sikkenin yazısı kadar net ama biraz daha kabardır.

Arka yüzü : Boştur³⁴

³⁴ http://www.pccoin.com.tw/CHINA/CAST/pic/08_11-03-2006

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

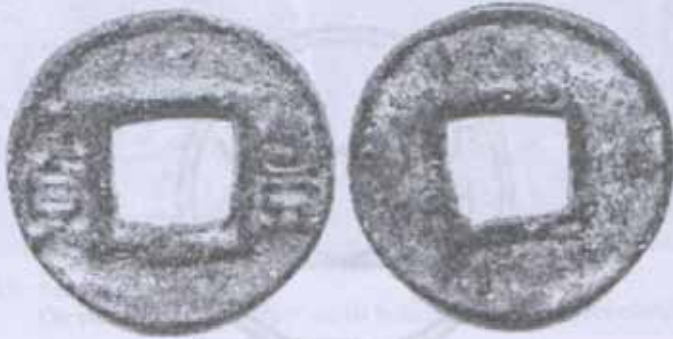
Resim 14: Feng-huo parası VIII.

Ön yüzü : Çince "Feng-huo" yazmaktadır. Bu üç paranın da yazıları gayet net okunmaktadır.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 319-333

Materyal : Bronz

Resim 15: Feng-huo parası IX.

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazı oldukça siliktir.

Arka yüzü : Boştur.

Tarih : 319-333

Ağırlık : 3,3 gr

Materyal : Bronz³⁵

Çapı : 22,7-23mm

³⁵ <http://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=4771> 06-03-2006.

Resim 16: Feng-huo parası X.

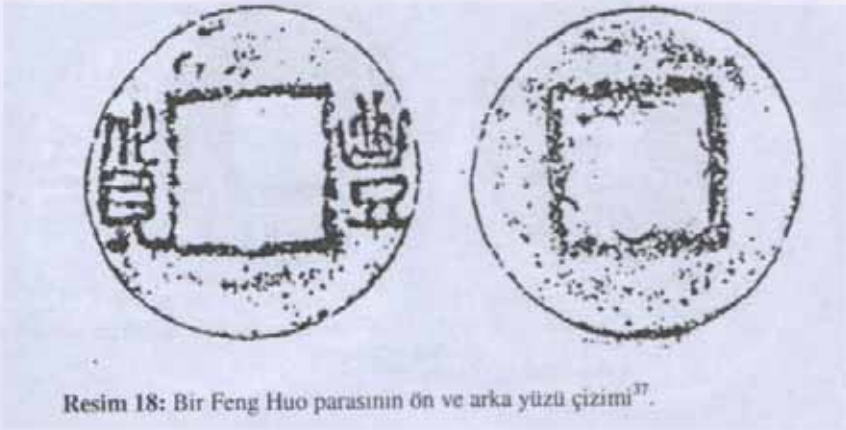
Ön yüzü : Çince "Feng-huo" yazmaktadır. Yazılar nispeten siliktir.
Arka yüzü : Boş
Tarih : 319
Materyal : Bronz
Ağırlık : 2.5 gr.
Çapı : 25 mm.

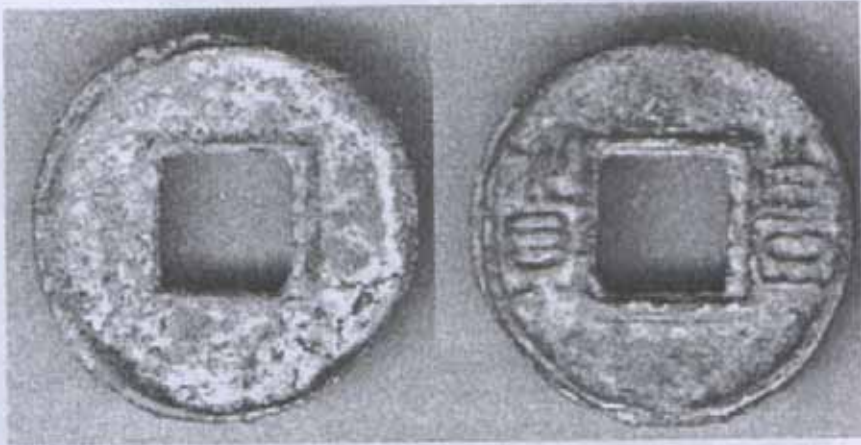
Resim 17: Sonraki Chao Devleti Shih Lo dönemi parası "Feng-ho" çizimi³⁶.

³⁶ <http://www.sportstune.com/chinese/coins/idpage3.html> 1-05-2007.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SIKKELERİ

Resim 18: Bir Feng Huo parasının ön ve arka yüzü çizimi³⁷.

Resim 19: Feng-huo parası XI.

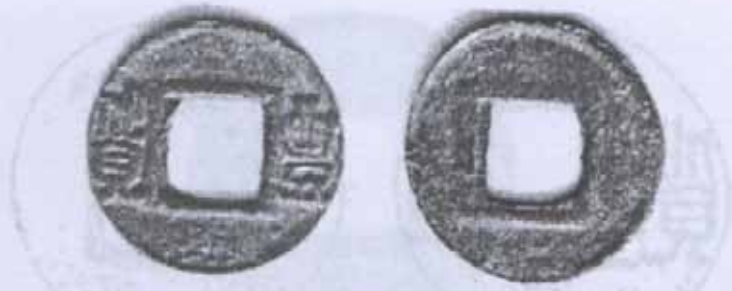
Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazı net olarak okunabilmektedir.

Arka yüzü : Boştur

Tarih : 319-333³⁸

³⁷ <http://www.maomingdaily.com.cn/mmwb/sc/200503010120.asp> 11-03-2006.

³⁸ <http://www.ancient-art.com/images/cc266.jpg> 01-05-2007.

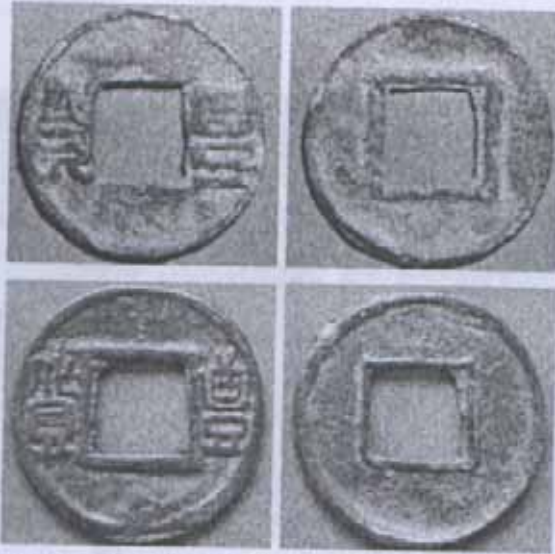

Resim 20: Feng-huo parası XII.

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazı net olarak okunabilmektedir.

Arka yüzü : Boştur

Tarih : 319-333³⁹

Resim 21: Feng-huo parası XIII ve XIV.

Üstteki sikke:

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazı biraz siliktir.

Arka yüzü : Boştur.

Tarih : 319-333

Altındaki sikke:

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazı net ve temiz olarak okunabilmektedir.

Arka yüzü : Boştur.

Tarih : 319-333⁴⁰

³⁹ <http://www.geocities.jp/hiranocolt/page009.html> 01-05-2007.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SIKKELERİ

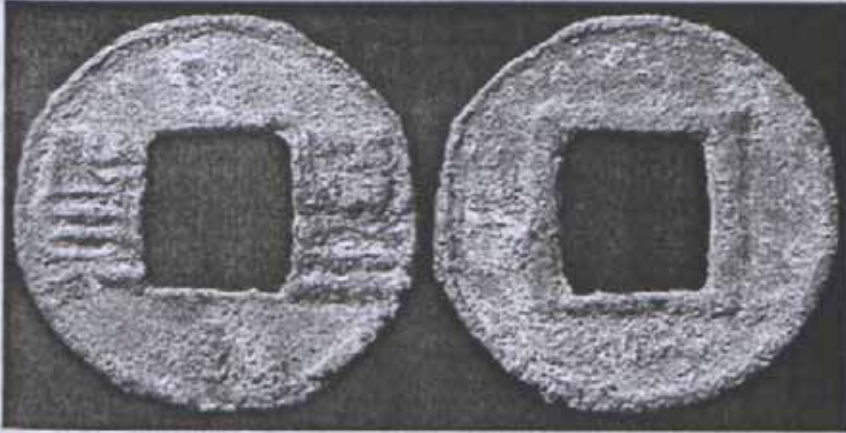

Resim 22: Feng-huo parası XV.

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazılar siliktir⁴¹

Arka yüzü : Boştur.

Tarih : 319-333

Resim 23: Feng-huo parası XVI.

Ön yüzü : "Feng Huo" yazısı bulunmaktadır. Yazılar oldukça siliktir⁴².

Arka yüzü : Boştur.

Tarih : 319-333

⁴⁰ <http://fukushima.cool.ne.jp/teragan/komonsen/komon8.htm> 01-05-2007.

⁴¹ <http://www.anythinganywhere.com/commerce/coins/coinpics/chin-fd552.jpg> 01-05-2006.

⁴² <http://www.anythinganywhere.com/commerce/coins/coinpics/chin-fd552-2.jpg> 01-05-2006.

Hsia Devleti (M.S. 407-431) (夏).

IV-V. yüzyıllarda Kuzey Çin'de kurulan İlk ve Son Chao Devletleri zamanında Ordos'ta oturan Hun grupları kendi istekleriyle bu akrabalarının hakimiyetine girmişler, bu devletlerin yıkılmasıyla da Toba Devleti'nin (Tabgaç) hakimiyetini reddederek Ho-lien Po-po yönetiminde "Hsia" adlı bir devlet kurmuşlardır. Po-po, Motun'un da mensup olduğu Tu-ku ailesine mensuptu. Bu aileden gelenler sonradan Çince "Liu" soyadını almışlardı. İşte Po-po, İlk Chao Devleti'nin kurucusu olan Liu Yüan-hai gibi bu soyadı taşıyan Hun hükümdar ailesinden gelmekteydi. Fakat bu Çince soyadını kendi dilindeki şekline sokarak "Ho-lien" olarak düzeltmiş ve böylece Çinlileşmeyi reddederek kendi millî değerlerine önem verdiğini göstermiştir.

Uzun boylu, yakışıklı ve savaşçı bir lider olan Po-po, Doğu Ch'in (317-420) ve Wei (Tabgaç) (386-535) devletlerinin işbirliği anlaşması yapmasına tepki gösterdi ve kendini "Büyük Ch'an-yü" ilan ederek M.S. 407 yılında bağımsızlığını ilan etti. Devletine, atalarının Çin'in en eski hanedanlarından olan Hsia Hanedanlığı'ndan geldiğini ileri sürdüğü için "Hsia" adını verdi.

İlk iş olarak Ch'in Devleti'ne saldırdı ve birkaç çarpışmada ezici üstünlük sağlayarak binlerce esir ve yüzbinlerce hayvan ele geçirdi (408). Bu suretle çeşitli kavimlerin bazıları onun hakimiyetini tanıdı. Sürekli akınlarla Ch'in Devleti'nin şehirlerini birer birer ele geçiren Hsia Devleti giderek güçleniyor ve sınırlarını güneye doğru genişletiyordu. Po-po 413 yılında Ordos Bölgesi'nde "T'ung Wan Ch'eng" adlı bir şehir inşaa ettirdi ve savaşçı politikasını değiştirerek komşu ülkelerle dostane ilişkilere girmek istedi. 417 yılında Ch'in devletinin yıkılmasıyla onların başkenti Ch'ang-an Kenti'ni ele geçirdi ve kendini "imparator" ilan etti. Başkentini Ch'ang-an şehrine nakli teklifini ise Ordos'taki başkentinin mevkiisininin daha stratejik olduğunu ileri sürerek reddetti.

Henüz Po-po yaşarken başlayan taht mücadeleleri, onun 425 yılındaki ölümüyle hızlandı. Sonucunda oğlu Ch'ang, diğer kardeşlerini bertaraf ederek tahta çıktı (427). Yıpratıcı savaşlar sonunda yükselişi kadar hızlı çöküşe geçen

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Hsia Devleti, son imparatorları Ho-lien Ting'in tahta geçmesinden (428) kısa bir süre sonra 431 yılında Tabgaçların Kuzey Wei Devleti tarafından yıkıldı⁴³.

Resim 24: Hsia Devleti parası I.

- Ön yüzü** : Çince "Ta Hsia Chen-hsing" (大夏真興) yazısı vardır. Karakterler oldukça net ve estetikdir. Buradaki "T'ai" karakteri "Ta" karakterinin yerine geçer ve "büyük" anlamına gelir. Ta ile T'ai karakterleri arasındaki o küçük fark son derece net gözükmemektedir.
- Arka yüzü** : Boş
- Bulunduğu yer** : Kansu Eyaleti
- Ağırlık** : 2.8 gr.
- Çapı** : 23 mm

Bu paranın üzerinde Çince "Ta Hsia Chen-hsing" yazmaktadır. Anlamı ise tarihlendirilmesini sağlayacak niteliktedir. "Büyük Hsia devleti, Chen-hsing saltanat dönemi" demektir. Bu Hun devletinin kurucusu imparator Ho-lien Po-po, Çin başkenti Ch'ang-an'ı aldığı yıl yani 419 yılında bu zaferin sonucu olarak saltanat döneminin adını değiştirerek bu döneme "Cheng-hsing" adını

⁴³ Daha fazla bilgi için bkz: Ayşe Onat, *V. Yüzyılda Kuzey Çin'de Kurulan Bir Hun Devleti; Hsia*, (Basılmamış Doktora tezi) Ankara 1977.

vermiştir. Cheng-hsing saltanat dönemi 419-424 yılları arasını kapsar. Dolayısıyla bu para o yılda bastırılmış bir paradır.

Çin Tarihinin "Onaltı Devlet" döneminde Çin topraklarına hakim olan Çinli olmayan milletlere ait yedi değişik sikke bulunmuştur. Çin kültür ve tarihinin en büyük değişimlerinin yaşandığı bu dönemde bu sikkeler Çin numismatiğine yeni formlar getirmiş, bu formlar XX. yüzyılın başına kadar kullanılmıştır. Bunlardan biri olan Hsia Hun Devleti de bu metodla Çin numismatiğine büyük devrim niteliğinde bir değişiklik yapmış, bundan sonra Çin sikkelerinde hem devlet adı hem de tarih yazılmıştır⁴⁴.

Aşağıdaki bu sikke çok az rastlanan bir sikkedir. Numismatik literatürü 3 örnekten başkasını bilmez. Bu da bu örneğin gerçeklik problemini açıkça ortaya koyar. 1958'de Peng Xinwei, 3 tane bu tip sikke bulunduğunu belirtmiş; o zamandan beri de en az 1 tane Kansu 'da ve Wu-wei'de keşfedilmiştir ve 24.8 mm, 2,3 gram, deliğinin çapının da 8.2 mm olduğu yayınlanmıştır. Bu tip sikkenin birçok sahtesi bulunmaktadır⁴⁵.

Resim 25: Hsia Devleti parası II.

Ön yüzü	: Çince karakterler oldukça zor okunur durumdadır.
Arka yüzü	: Boş
Tarih	: 407-424
Materyal	: AE ⁴⁶
Ağırlık	: 1.8 gr
Çapı	: 19.1 mm

⁴⁴ Li Ta-hsiang, Chang Ho-sheng, "Shih-liu Kuo Shih-ch'i te Huo-pi T'an-tao" *Gansu Finance*, Sayı .2, 2002, s. 105-106.

⁴⁵ <http://www.transasiart.com/forums/forum010.htm> 01-05-2007.

⁴⁶ <http://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=23667> 01-05-2007.

GEÇ DÖNEM (IV.-V. YY) ASYA HUN DEVLETLERİ SİKKELERİ

Resim 26: Hsia Devleti parası III.

Ön yüzü : Çince "Ta Hsia, Cheng-hsing" yazısı bulunmaktadır. Yazı son derece nettir.

Arka yüzü : Boş

Tarih : 419⁴⁷

Bu iki Hun devletinin dışında kaynaklar bize bir diğer Hun devleti olan Kuzey Liang Devletinin kurucusu Chü-chü Meng-hsün'ün de Yung-an (401-412) saltanat yılı içerisinde para bastırıldığını bildirir. Ancak günümüzde henüz bu devletin parasına rastlanmamıştır.

Sonuç olarak Türk numismatiğinin İslamiyet öncesi dönemi için günümüze kadar çok fazla çalışma yapılmamıştır. Eski Türk devletlerinin kurulduğu coğrafyalarda yer alan bugünkü devletlerin kısa bir süre öncesine kadar dış dünyaya kapılarını kapalı tutmaları, bu yüzden Türk araştırmacıların saha çalışmaları yapacak imkanları bulamamaları, bu konunun temelini bile atılamamasına sebep olmuştur. Ancak söz konusu coğrafyalarda daha rahat çalışma imkânının ortaya çıkmasıyla eski Türk paraları hakkında birçok veri bulunmuş, ayrıca yerel bilim adamlarının çalışmalarına ulaşılmıştır. Fakat tüm bu çalışmaların hiç birinde Asya Hunlarına ait paralardan söz edilmemektedir. Bu yüzden makalemiz Hun paralarından söz eden ilk makale niteliği taşımaktadır. Dileğimiz Türk Numismatiğinin daha fazla verilere sahip olarak ilerlemesine yardımcı olmaktır.

⁴⁷ <http://www.zhongquannet.com/jing/q6.htm> 11-03-2006.

Abstract

LATE PERIOD (IV-V CENTURY) HSIUNG-NU STATES COINS

Money has been a fixed payment device for all societies in history. As other previous societies, Turks first used exchange system in old periods. Therefore, the most important exchange device was pelts of animals with valuable fur such as sable. After Hsiung-nu State had been established, silk clothes taken from China as a tax according to the alliances made by China could be used as Money.

Before Islam, we understood from the coins we had that Turgish made the oldest coins belonging to the Turkish States. Soon after, few coins with runic letters belonging to Gokturks were found. However, late period Hsiung-nu coins we determined at the end of our studies showed that coin making in Turks existed four hundred centuries before the time we know. This study is the first as regards to Hsiung-nu coins in Pre-Islam Turkish numismatics.

Keywords: Hsiung-nu, Hsia, Northern Liang, Later Zhao, Former Zhao, Coins, Wu-chu Ch'ien, Pan liang.